

ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Рогатинська Ніна Зіновіївна

*доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права та процесу
юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
м. Тернопіль, Україна*

Злочинність є соціально мінливим та негативним явищем, яке завдає шкоду суспільству. Особливу увагу слід приділити злочинності неповнолітніх, оскільки вона є складовою злочинності взагалі і у той же час має свої особливості, що дозволяє розглядати її, як самостійний об'єкт кримінологічного вивчення.

Підлітки у віці від 14 до 18 років викликають найбільше занепокоєння через психологічні, особисті та психофізіологічні особливості які часто виявляються основною детермінантою злочинної поведінки. На жаль, така група є найбільш соціально вразливою: неповнолітні, піддаючись негативному впливу оточуючих, а в більшості випадків усвідомлено, самостійно вчиняють правопорушення, намагаючись таким чином утвердитися перед однолітками або показати свою значущість дорослим.

Тому, вивчення причин і умов злочинності неповнолітніх залишається актуальним і нині, з огляду на її особливу небезпечність для розвитку суспільства.

Вплив соціальних умов є одним із важливих чинників у поясненні протиправної поведінки неповнолітніх. Саме процеси та явища економічного, ідеологічного, культурно-виховного, демографічного, соціально-психологічного характеру, що відбуваються в суспільстві, головним чином детермінують поведінку дітей і підлітків, визначають його суть і характер.

Питання щодо причин та умов злочинності неповнолітніх досліджувались такими науковцями як: О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, О. М. Джужа, Ю. С. Завгородня, О. М. Литвинов, А. П. Закалюк, О. М. Литвак, В. В. Голіна, М. В. Костицький, О. С. Стеблинська, Н. С. Юзікова, та ін.

Основною метою є охарактеризувати особливості причини та умов злочинності неповнолітніх на сучасному етапі.

Злочинність неповнолітніх в Україні являє собою складний феномен, який пов'язаний з суспільними процесами, що відбуваються не тільки у

соціально-економічній, а й у соціально-психологічній та інших сферах життя.

Детерінація злочинності являє собою складну взаємодію різних форм зв'язків: не тільки причинних, але також функціональних, статистичних, зв'язків стану та інших.

Причини та умови злочинності так само, як і сама злочинність, є досить мінливими та такими, що постійно змінюються і трансформуються, але, не зважаючи на таку особливість, є певні «сталі» детермінанти, що повсякчас обумовлюють злочинність неповнолітніх осіб.

Академічний онлайн-словник української мови визначає детермінант як:

- 1) будь-яку причинну або таку, що передує, умову чи засіб;
- 2) чинник, здатний впливати на які-небудь процеси, відношення;
- 3) визначальний або обмежувальний чинник [1].

Хотілося б звернути увагу саме на ті чинники, які є сталими і мають важливе значення у формуванні, розвитку та поведінці неповнолітніх.

Важливе місце у системі факторів неповнолітньої злочинності посідають протиріччя у сімейно-побутовій сфері. Саме з сімейного виховання починається пізнання неповнолітнім життя, формування його особистості. Дослідження показників злочинності неповнолітніх надає змогу стверджувати, що сім'я у сучасних умовах не виконує своєї важливої функції виховання духовно багатих, законслухняних осіб – гідних громадян. Неприязні та ворожі відносини, байдужість у сім'ї виштовхують підлітка на вулицю у компанію йому подібних. Як наслідок цього – нагляд за його поведінкою з боку сім'ї, школи та правоохоронних органів втрачається, підліток підпадає повністю під вплив середовища антисуспільного спрямування, що практично неминуче наштовхує його на скоєння протиправного діяння.

Ще одним із чинників це є соціальна сфера. Безпритульність і бездоглядність нерідко штовхають дітей на дрібні кримінальні правопорушення, адже так вони намагаються привернути до себе увагу або помститися навколишньому світові; неблагополучна обстановка в загальноосвітніх закладах. Якщо адміністрація школи не організовує належного контролю і виховних заходів, ризик появи неповнолітньої злочинності значно підвищується.

З цього приводу ми звернули увагу на дослідження вітчизняного вченого О.М. Подільника, на думку якого неповнолітнім правопорушникам іноді притаманне почуття сорому, однак в ослабленій формі, а тому вони часто бувають нестриманими і жорстокими, що ще більше ускладнює їхній стан. Хто ж винен? Звичайно, дорослі, адже не змогли забезпечити належну увагу своїм дітям і допомогти їм у скрутну хвилину. Тільки спільними стараннями і розумним підходом можна мінімізувати явище злочинності серед неповнолітніх. При цьому, як зауважує учений, неповнолітнім

властиве прагнення до самоствердження, бажання бути лідером у групі, які в поєднанні з обмеженими можливостями можуть специфічно проявитися в конкретному злочині. Так, під час зазіхань проти особистості нерідко спостерігається безглузда жорстокість, заподіяння жертві безлічі тілесних ушкоджень [2, с. 124].

Сьогодні в нашій державі слід звернути увагу на соціально-економічні процеси, що сприяють виникненню негативних тенденцій та особливостей цієї злочинності, і закономірно потягли за собою якісні та кількісні зміни в ній. Соціально-економічні причини, що породжують злочинність неповнолітніх в Україні, потребують більш детального розгляду, оскільки головним є те, що прогноз змін злочинності неповнолітніх вирішальним чином залежить від загальних соціально-економічних показників життя держави та суспільства. Адже саме соціально-економічні процеси, зумовлені економічною кризою в Україні, спричинили радикальні зміни у суспільстві, умови яких можна розглядати і надалі [3].

Слід звернути увагу і на таке. Сьогодні можна спостерігати прояви підліткової жорстокості й насильства, які полягають у залякуванні, цькуванні іншої особи, з метою підкорення її власним інтересам. Усе частіше така поведінка дітей сьогодні стає огидною реальністю. Непоодинокими є випадки вимагання грошей, цінних речей, їжі під загрозою застосування фізичного впливу, відеозаписів, знущань із беззахисних ровесників тощо.

Державний інститут проблем сім'ї та молоді виділяє шість основних причин злочинної поведінки неповнолітніх:

- соціальні та економічні аспекти становища сучасного українського суспільства;
- функціональну неадекватність сім'ї;
- відчуження від шкільного середовища;
- вади й обмеженість соціалізації дітей в інтернативних закладах;
- проблеми в організації дозвілля;
- негативний вплив засобів масової інформації [4].

Тому для досягнення ефективних запобіжних результатів необхідно насамперед, щоб система індивідуальних виховних заходів повною мірою враховувала вікові (фізіологічні) і психологічні особливості неповнолітніх правопорушників, оскільки при цьому мають місце їхні особистісні якості [5].

Отже, злочинність неповнолітніх є надзвичайно складним явищем, що має істотні відмінності по якісних характеристиках від дорослої, або загальної злочинності. Як вже зазначалось, кількість вчинених кримінальних правопорушень неповнолітніми або за їх участі залишається високою. Цей факт обумовлює необхідність вдосконалення та посилення діяльності органів влади, зокрема, виконавчої, органів самоврядування, а також правоохоронних органів щодо попередження таких кримінальних

правопорушень. Оскільки діяльність з попередження злочинності спрямована на конкретну соціальну групу – неповнолітніх, або окремих осіб, що перебувають в конкретних життєвих ситуаціях.

Тому, одним із основних напрямків такої протидії злочинності є насамперед створення мережі державних установ, діяльність яких зосереджена на профілактичній і соціально-реабілітаційній роботі з дітьми й підлітками, створення умов зниження бездоглядності неповнолітніх. Є велика необхідність в організації підготовки, навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів поліції щодо роботи із сім'ями, бездоглядними дітьми та дітьми з асоціальною мотивацією, розроблення механізмів державного забезпечення дотримання вимог трудового законодавства у сфері дитячої трудової зайнятості. Спільна, зосереджена робота суспільства й держави, спрямована на усунення негативних явищ, процесів підвищення рівня злочинності, а також попередження й недопущення дитячої злочинності є мірилом успіху на шляху протидії злочинності неповнолітніх.

Література:

1. Визначення поняття «детермінант». Словник УА. Портал української мови та культури. URL: <https://slovyk.ua/index.php?swrd=детермінант>
2. Подільник О.М. Особливості злочинності неповнолітніх жінок. Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. праць. Харків, 2004. Вип. 8. С. 124.
3. Бесчастний В. Кримінологічний аналіз стану злочинності в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 1. С. 207-213. URL: <http://pgpjourn.kiev.ua/archive/2017/1/40>.
4. Проблеми бездоглядності та безпритульності дітей в Україні: тематична державна доповідь про становище дітей України за підсумками 2006 року. К.: Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, 2007. 240 с.
5. Сливоцька Н.Р. Інститут пробації як попередження злочинності неповнолітніх. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. 2008. Вип. 5. С. 148–150.